

การประเมินผล
โครงการส่งเสริมสนับสนุน
การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2560/61

ศูนย์ประเมินผล
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
กันยายน 2561

Centre for Project and Programme Evaluation
Office of Agricultural Economics
Ministry of Agricultural and Cooperatives
September 2018

การประเมินผล
โครงการส่งเสริมสนับสนุน
การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2560/61

โดย

ศูนย์ประเมินผล
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี เป็นโครงการตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2560 และเป็นโครงการหนึ่งภายใต้แผนการผลิตและการตลาดข้าวครบวงจร ปี 2560/61 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวหอมมะลิในพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพ และส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้และสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีไว้ใช้เอง ระยะเวลาโครงการ มีนาคม - ตุลาคม 2560 พื้นที่ดำเนินงาน 21 จังหวัด โดยมีกรมการข้าว เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก การประเมินผลครั้งนี้ เป็นการประเมินปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลได้ และผลลัพธ์ของโครงการ เป็นการสำรวจด้วยตัวอย่างเกษตรกร 395 ราย

ผลการประเมินผล พบว่า โครงการได้สมทบเงินกองทุนผลิตและขยายพันธุ์พืช ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิ พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 และ กข15 กิโลกรัมละ 12 บาท (จากราคาเมล็ดพันธุ์ กิโลกรัมละ 22 บาท) จำนวน 2,244 ตัน คิดเป็นร้อยละ 49.86 ของเป้าหมาย 4,500 ตัน ให้แก่เกษตรกร ใน 21 จังหวัด 1,267 กลุ่ม 30,907 ราย พื้นที่ 147,554 ไร่ และจัดประชุมชี้แจงเกษตรกรและให้ความรู้การผลิต และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ 23,198 ราย คิดเป็นร้อยละ 75 ของเกษตรกรที่ร่วมโครงการ เกษตรกรซื้อเมล็ดพันธุ์จากโครงการในราคา กิโลกรัมละ 10 บาท เฉลี่ยรายละ 71.94 กิโลกรัม นำไปปลูกในพื้นที่เฉลี่ยรายละ 4.73 ไร่ ปริมาณการซื้อเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรต่ำกว่าปริมาณที่โครงการกำหนดไว้ที่รายละไม่เกิน 75 กิโลกรัม เนื่องจากเกษตรกรได้เริ่มทำนาในพื้นที่บางส่วนไปก่อนแล้ว บางรายเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ก่อนทราบข่าวโครงการ

ภาพรวมของโครงการ การผลิตข้าวของเกษตรกรมีประสิทธิภาพมากขึ้น เกษตรกรลดการใช้เมล็ดพันธุ์ลงไร่ละ 3.13 กิโลกรัม จากเดิมที่เคยใช้ไร่ละ 18.34 กิโลกรัม เหลือไร่ละ 15.21 กิโลกรัม ผลผลิตข้าวที่ได้ในโครงการมีคุณภาพดี เกษตรกรร้อยละ 86.69 คัดผลผลิต เก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ใช้ในปีต่อไป เฉลี่ยรายละ 363 กิโลกรัม ซึ่งเกษตรกรบางรายแยกจัดทำเป็นแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ รวมผลผลิตที่เกษตรกรเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์ จำนวน 9,737 ตัน คิดเป็นมูลค่า 214.23 ล้านบาท โดยเกษตรกรไม่ต้องจ่ายเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสำหรับปลูกข้าวในฤดูกาลต่อไป ส่วนผลผลิตที่เหลือเกษตรกรเก็บไว้บริโภค รोजจำหน่าย และบางส่วนจำหน่ายแล้วในราคาและแหล่งจำหน่ายเดียวกับผลผลิตนอกโครงการ เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น 59.76 ล้านบาท จากมูลค่าของผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการ 956 ตัน มูลค่า 10.65 ล้านบาท ส่วนต่างราคาเมล็ดพันธุ์กับราคาข้าวทั่วไป 38.95 ล้านบาท และมูลค่าเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ลดลง 10.16 ล้านบาท และในภาพรวมเกษตรกรมีความพึงพอใจโครงการในระดับ มากที่สุด คะแนนเฉลี่ย 4.37 และมีความต้องการเมล็ดพันธุ์คุณภาพดีจากทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่ห่างไกลจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว และศูนย์วิจัยข้าว

อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาในการคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกรมีจำกัด ประกอบกับปี 2560 มีฝนตกเร็วกว่าปกติ บางพื้นที่ปลูกข้าวไปก่อนมีโครงการ การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ อัตรการใช้เมล็ดพันธุ์มีความแตกต่างกันมาก ตามวิธีการปลูกที่แตกต่างกัน จึงควรเร่งเผยแพร่วิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ถูกต้องให้แพร่หลายโดยใช้สื่อมัลติมีเดีย ส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ให้เหมาะสมแต่ละพื้นที่ และวัฒนธรรมชุมชน ตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์ให้ทั่วถึงมากขึ้น รวมทั้งเริ่มดำเนินงานโครงการก่อนฤดูการผลิต

(ค)

คำนำ

โครงการส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2560/61 เป็นโครงการสำคัญที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2560 และเป็นโครงการหนึ่งภายใต้แผนการผลิตและการตลาดข้าวครบวงจร ปี 2560/61 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรซึ่งได้รับมอบหมายให้ประเมินโครงการได้ดำเนินการแล้วเสร็จ และได้จัดทำรายงานฉบับนี้ซึ่งมีสาระครอบคลุมรายละเอียดต่างๆ เช่น ผลได้โครงการ ผลลัพธ์ของโครงการ ผลทางเศรษฐกิจที่คำนวณได้ รวมทั้ง ให้ข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการผลิตข้าวต่อไป

รายงานการประเมินฉบับนี้ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ผู้นำหมู่บ้าน รวมทั้งเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ทำให้การประเมินผลในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้สนใจ ต่อไป

ศูนย์ประเมินผล
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กันยายน 2561

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ข
คำนำ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
1. สาระสำคัญของโครงการ	1
1.1 ความเป็นมาของโครงการ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ	2
1.3 เป้าหมายและงบประมาณของโครงการ	2
1.4 พื้นที่ดำเนินการ	2
1.5 วิธีดำเนินงานของโครงการ	2
1.6 ระยะเวลาดำเนินการ	4
1.7 หน่วยงานรับผิดชอบโครงการ	4
1.8 ประโยชน์ที่จะได้รับ	4
2. ระเบียบวิธีการประเมินผล	5
2.1 ความสำคัญของการประเมินผล	5
2.2 วัตถุประสงค์ของการประเมินผล	5
2.3 ขอบเขตของการประเมินผล	5
2.4 การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี	6
2.5 กรอบแนวคิดการประเมินผลโครงการ	10
2.6 วิธีการประเมินผล	11
2.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล	12
2.8 การวิเคราะห์ข้อมูล	14
2.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการประเมินผล	15
3. ผลการประเมิน	16
3.1 ปัจจัยนำเข้า	16
3.2 กระบวนการ	18
3.3 ผลผลิต	20
3.4 ผลลัพธ์	22

(จ)

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4. สรุปและข้อเสนอแนะ	26
4.1 สรุป	26
4.2 ข้อเสนอแนะ	27
บรรณานุกรม	28
ภาคผนวก	29

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 ประเด็น ตัวชี้วัด และเกณฑ์การวัด ของการประเมินผลโครงการ	11
ตารางที่ 2.2 จำนวนเกษตรกรตัวอย่าง	14
ตารางที่ 2.3 ระดับคะแนนของผลการประเมินในแต่ละระดับ	15
ตารางที่ 3.1 ปัจจัยนำเข้า	16
ตารางที่ 3.2 งบประมาณโครงการ	17
ตารางที่ 3.3 ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ต่อคณะกรรมการคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร และคณะกรรมการควบคุมติดตาม	18
ตารางที่ 3.4 ความเห็นของเกษตรกรต่อหลักเกณฑ์ของโครงการ	19
ตารางที่ 3.5 ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่สนับสนุนในโครงการ	20
ตารางที่ 3.6 การได้รับส่งเสริมเมล็ดพันธุ์	21
ตารางที่ 3.7 การนำความรู้ไปปฏิบัติ	22
ตารางที่ 3.8 ปริมาณผลผลิตข้าวก่อนและหลังมีโครงการ	22
ตารางที่ 3.9 อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ของเกษตรกร	23
ตารางที่ 3.10 ปริมาณและมูลค่าเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรเก็บไว้ในฤดูกาลต่อไป	24
ตารางที่ 3.11 ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อโครงการ	25

(ช)

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 ประเภทของการประเมินผลตามช่วงเวลา	7
ภาพที่ 1.2 โมเดลเชิงตรรกะแบบพื้นฐาน	9
ภาพที่ 1.3 กรอบแนวคิดในการประเมินโครงการส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี	10
ภาพที่ 3.1 ความเพียงพอของเมล็ดพันธุ์	17
ภาพที่ 3.2 คุณภาพเมล็ดพันธุ์	17
ภาพที่ 3.3 ความทันเวลาในการส่งมอบเมล็ดพันธุ์	19
ภาพที่ 3.4 การติดตามให้คำแนะนำและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์	20
ภาพที่ 3.5 การกระจายผลผลิตข้าวของเกษตรกรก่อน – หลังมีโครงการ	23
ภาพที่ 3.6 การรวมกลุ่มจัดตั้งคณะกรรมการฯ	24

บทที่ 1

สาระสำคัญของโครงการ

1.1 ความเป็นมาของโครงการ

ข้าวเป็นพืชอาหารหลักและการทำนาเป็นอาชีพหลักที่สำคัญของเกษตรกรไทย รัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์และกระทรวงมหาดไทย ได้มีนโยบายในการรักษาเสถียรภาพราคาข้าวและรายได้ของชาวนา โดยจัดทำแผนการผลิตและการตลาดข้าวครบวงจรเพื่อบริหารจัดการข้าวตลอดห่วงโซ่อุปทาน โดยวางแผนในการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดกำหนดเป้าหมายในการส่งเสริมการผลิตข้าวในปี 2560/61 ประมาณ 65.40 ล้านไร่ จำแนกเป็นกลุ่มข้าว 5 ชนิด ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ 25.24 ล้านไร่ ข้าวเหนียว 17.77 ล้านไร่ ข้าวหอมปทุมธานี 1.47 ล้านไร่ ข้าวเจ้า 20.62 ล้านไร่ และข้าวอื่น ๆ (ข้าวอินทรีย์ ข้าวสี) 0.30 ล้านไร่ ข้าวหอมมะลิซึ่งเป็นข้าวคุณภาพเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศไทย และมีพื้นที่เพาะปลูกมากที่สุด พบว่า ปัจจุบันข้าวหอมมะลิมีคุณภาพลดลงซึ่งส่งผลกระทบกับการส่งออกผลผลิตต่อไร่ของข้าวหอมมะลิลอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ซึ่งมีปัจจัยหลายอย่างทั้งคุณภาพของดิน ปริมาณน้ำ เทคโนโลยี และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี โดยปัญหาสำคัญที่พบในปัจจุบันก็คือการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ข้าว (seed) คุณภาพดีสำหรับเพาะปลูก แต่แต่ละปีต้องใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิสำหรับเพาะปลูกประมาณ 0.439 ล้านตัน ซึ่งมีหน่วยงานที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีไม่มากนัก เนื่องจากข้าวหอมมะลิได้แก่พันธุ์ข้าวดอกมะลิ 105 และ กข15 เป็นข้าวไวต่อช่วงแสง สามารถปลูกได้เพียงปีละครั้ง มีต้นทุนในการผลิตและเก็บรักษาเพื่อรอการจำหน่ายค่อนข้างสูง ชาวนาจึงต้องใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้ใช้เองต่อเนื่องหลายปีสำหรับเพาะปลูก ทำให้คุณภาพของเมล็ดพันธุ์ข้าวลดลง มีปัญหาข้าวแดงและพันธุ์ปนส่งผลโดยตรงต่อผลผลิตและรายได้ที่เกษตรกรได้รับ และยังส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพข้าวหอมมะลิของไทย แม้ว่าในปีที่ผ่านมา รัฐบาลได้สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีแก่เกษตรกรตามโครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี จำนวน 7,857 ตัน เกษตรกร 71,727 ราย ซึ่งยังไม่ครอบคลุมกับพื้นที่เพาะปลูกที่เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ไม่มีคุณภาพ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว กรมการข้าวจึงเห็นสมควรส่งเสริมให้ชาวนาเปลี่ยนไปใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีจากแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เชื่อถือได้ โดยชดเชยส่วนต่างราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงและมีเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีราคาถูกใช้สำหรับเพาะปลูก ตลอดจนสามารถต่อยอดเพื่อพัฒนาชุมชนให้ผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เองได้ในปีต่อไป

จากการติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการปี 2560 โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พบว่า (1) การผลิตข้าวของเกษตรกรมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเกษตรกรลดการใช้เมล็ดพันธุ์ลง แต่ได้ผลผลิตเฉลี่ย 372 กิโลกรัมต่อไร่ สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการเฉลี่ย 5 กิโลกรัมต่อไร่ และเกษตรกรได้ข้าวที่มีคุณภาพดีกว่ามากโดยร้อยละ 33 ของปริมาณผลผลิตนำไปจำหน่ายได้ราคาเฉลี่ย 10,700 บาทต่อตัน สูงกว่านอกโครงการซึ่งได้ราคาเฉลี่ย 9,242 บาทต่อตัน (ณ เดือนธันวาคม 2559) (2) เกษตรกรร้อยละ 95 ของผู้ร่วมโครงการเก็บผลผลิตไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ใช้ในฤดูกาลถัดไปประมาณ 409 กิโลกรัมต่อครัวเรือน ปริมาณเมล็ดพันธุ์ 27,729 ตัน คิดเป็นมูลค่า 623.90 ล้านบาท โดยเกษตรกรไม่ต้องจ่ายเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสำหรับปลูกข้าว

ในฤดูกาลต่อไป (3) ผลทางเศรษฐกิจ โครงการก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ เป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น 278.17 ล้านบาท จากมูลค่าของผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการ 2,241 ตัน มูลค่า 23.98 ล้านบาท จากการลดการใช้เมล็ดพันธุ์ลง 54.96 ล้านบาท รวมทั้งจากส่วนเพิ่มราคาเมล็ดพันธุ์ดี 4.50 บาทต่อกิโลกรัม มูลค่า 124.78 ล้านบาท และส่วนเพิ่มราคาข้าวคุณภาพดี 1,458 บาทต่อตัน มูลค่า 74.45 ล้านบาท (4) เกษตรกรร้อยละ 96 มีความพึงพอใจต่อคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับในระดับ “มาก” โดยเห็นว่าคุณภาพดีมาก อัตราการงอกสูง ต้นข้าวเจริญเติบโตดีสม่ำเสมอ การผลิตข้าวของเกษตรกรมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น กรมการข้าวจึงดำเนินโครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2560/61 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวหอมมะลิและเพื่อส่งเสริมให้ชาวนามีความรู้และสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิไว้ใช้เอง

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1.2.1 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวหอมมะลิในพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพ
- 1.2.2 เพื่อส่งเสริมให้ชาวนามีความรู้และสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิไว้ใช้เอง

1.3 เป้าหมายและงบประมาณของโครงการ

เกษตรกรจำนวน 2,000 กลุ่มๆ ละ 30 ครัวเรือน รวม 60,000 ครัวเรือน สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิราคาถูก กลุ่มละ 2,250 กิโลกรัม รวมเมล็ดพันธุ์ 4,500,000 กิโลกรัม (ตามพื้นที่เพาะปลูกอัตรา 15 กิโลกรัมต่อไร่ ไร่ละไม่เกิน 5 ไร่) งบประมาณทั้งสิ้น 56,464,650 บาท โดยแบ่งเป็น

- งบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560 งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น จำนวน 54,000,000 บาท
- งบประมาณรายจ่ายประจำปี 2560 กรมการข้าว จำนวน 2,464,650 บาท

1.4 พื้นที่ดำเนินการ

ดำเนินการใน 21 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บึงกาฬ บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อ่างนาจเจริญ อุบลราชธานี อุบลราชธานี เชียงราย และพะเยา

1.5 วิธีดำเนินงานของโครงการ

- 1.5.1 หลักเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ
  - พื้นที่ดำเนินงานโครงการฯ ในเขตพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพดี 21 จังหวัด โดยใช้ข้อมูลจากผลการขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวปีที่ผ่านมาประกอบในการคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ
  - พื้นที่ดำเนินงานไม่อยู่ในเขตอำเภอที่ตั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว และศูนย์วิจัยข้าว
  - เป็นพื้นที่อยู่ห่างไกลไม่สามารถเข้าถึงแหล่งผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี
  - เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาด้านคุณภาพผลผลิตข้าวหอมมะลิ เช่น มีปัญหาข้าวแดง และพันธุ์ปน เป็นต้น
  - ชาวนาเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เองต่อเนื่อง 3 ปีขึ้นไป

1.5.2 กรรมการข้าว จัดประชุมชี้แจงโครงการเจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวที่รับผิดชอบในพื้นที่ดำเนินงานโครงการ

1.5.3 ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว จัดประชุมชี้แจงโครงการคณะกรรมการคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร เพื่อพิจารณาคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการตามหลักเกณฑ์การช่วยเหลือ คณะกรรมการฯ ประกอบด้วย

- 1) เกษตรอำเภอ
- 2) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล
- 3) เจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว

1.5.4 ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวรวบรวมรายชื่อเกษตรกร ที่ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการฯ จัดส่งรายชื่อและรายละเอียดความต้องการชนิดพันธุ์ ปริมาณ ระยะเวลา และสถานที่ส่งมอบ ให้กรรมการข้าว

1.5.5 กองเมล็ดพันธุ์ข้าวขออนุมัติจ่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวให้แก่เกษตรกรตามที่ได้รับแจ้งตามข้อ 1.5.4 และจัดส่งเมล็ดพันธุ์ให้กับเกษตรกรในพื้นที่

1.5.6 คณะกรรมการคัดเลือกฯ โดยการประสานงานของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวจัดเตรียมเอกสารการรับเมล็ดพันธุ์ให้เกษตรกรเซ็นรับ พร้อมชำระค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวกิโลกรัมละ 10 บาท ให้กับเจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้รับมอบหมาย และออกใบเสร็จรับเงินให้แก่เกษตรกร

1.5.7 รวบรวมปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่จ่ายให้กับเกษตรกรและดำเนินการขออนุมัติเบิกเงินสมทบจากกรมการข้าวตามที่ได้รับจัดสรรจากสำนักงบประมาณส่วนที่เหลือกิโลกรัมละ 12 บาท เข้าบัญชีทุนหมุนเวียนเพื่อผลิตและขยายพันธุ์พืช

1.5.8 การติดตามการดำเนินงาน/การให้คำแนะนำและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

- แต่งตั้งคณะกรรมการควบคุม กำกับ ติดตาม เพื่อควบคุมกำกับติดตามการดำเนินงานโครงการให้บรรลุเป้าหมายทั้งปริมาณและคุณภาพตามที่กำหนดไว้ คณะกรรมการฯ ประกอบด้วย

1) ประธานกรรมการคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แบบเบ็ดเสร็จตามเขตพื้นที่

2) เกษตรจังหวัดหรือเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัด

3) ผู้อำนวยการศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว

- เจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว จัดประชุมเกษตรกรให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เอง และการตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์เบื้องต้น

- เจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ติดตามให้คำแนะนำและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง เพื่อให้เกษตรกรสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เองหรือจำหน่ายในชุมชนใกล้เคียงสำหรับเพาะปลูกในปีต่อไปอย่างน้อยรายละ 1 ไร่ และติดตามให้คำแนะนำการปลูก การดูแลรักษา และการแก้ไขปัญหาแก่เกษตรกร พร้อมประชาสัมพันธ์ที่ตั้งของศูนย์ และช่องทางการติดต่อหน่วยงานกรมการข้าวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอรับการสนับสนุนการช่วยเหลือ กรณีเกิดปัญหาด้านการผลิตหรือเกิดภัยพิบัติโรคแมลงศัตรูระบาดและภัยธรรมชาติต่างๆ

1.6 ระยะเวลาดำเนินการ

มีนาคม 2560 – ตุลาคม 2560

1.7 หน่วยงานรับผิดชอบโครงการ

หน่วยงานหลัก: กรมการข้าว

หน่วยงานสนับสนุน: กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

1.8 ประโยชน์ที่จะได้รับ

1.8.1 ชาวนาในชุมชนจำนวน 60,000 ครัวเรือน ได้รับเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีสำหรับเพาะปลูกในฤดูนาปี 2560 จำนวน 4,500 ตัน คาดว่าจะได้ผลผลิตข้าวคุณภาพและผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เองในปีถัดไป ดังนี้

1) ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพเพิ่มขึ้น 92,400 ตันข้าวเปลือก เพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 10 (เกษตรกร 60,000 ครัวเรือน ๆ ละ 4 ไร่ x 385 กิโลกรัมต่อไร่)

2) มีเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีไว้ใช้เพาะปลูกในปีต่อไป จำนวน 23,100 ตัน (เกษตรกร 60,000 ครัวเรือน ๆ ละ 1 ไร่ x 385 กิโลกรัม) กระจายเพาะปลูกในชุมชนได้ในปีถัดไป จำนวน 1.54 ล้านไร่

1.8.2 ชาวนาสามารถผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามความต้องการของตลาด ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น นำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่ายมีรายได้ไม่ต่ำกว่า 988 ล้านบาท (ผลผลิต 92,400 ตัน x 10.70 บาทต่อกิโลกรัม)

1.8.3 ชาวนา จำนวน 60,000 ครัวเรือน ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เอง การตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์เบื้องต้น และสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีไว้ใช้เองได้

1.8.4 กรมการข้าวจะมีข้อมูลกลุ่มชาวนาที่มีศักยภาพในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว สามารถต่อยอดพัฒนาเป็นศูนย์ข้าวชุมชนผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีไว้ใช้ในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 2

ระเบียบวิธีการประเมินผล

2.1 ความสำคัญของการประเมินผล

ข้าวหอมมะลิเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศไทยและมีพื้นที่เพาะปลูกมากที่สุด แต่ผลผลิตต่อไร่อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำซึ่งขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ทั้งคุณภาพของดิน ปริมาณน้ำ เทคโนโลยี และสิ่งสำคัญคือเมล็ดพันธุ์ โดยในปัจจุบันยังคงขาดเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี เนื่องจากหน่วยงานที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวสามารถผลิตได้ในปริมาณไม่มากนัก เพราะข้าวหอมมะลิเป็นข้าวไวต่อช่วงแสง สามารถปลูกได้เพียงปีละครั้ง มีต้นทุนการผลิตและเก็บรักษาเพื่อรอการจำหน่ายค่อนข้างสูง แม้ว่าในปีที่ผ่านมารัฐบาลได้สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีแก่เกษตรกรตามโครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีจำนวน 7,857 ตัน เกษตรกร 71,727 ราย แต่ยังไม่ครอบคลุมกับพื้นที่เพาะปลูกที่เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ไม่มีคุณภาพ จากปัญหาดังกล่าว กรมการข้าวจึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี บรรจุภายใต้แผนการผลิตและการตลาดข้าวครบวงจร ปี 2560/61 ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้ดำเนินการเมื่อวันที่ 11 เมษายน 2560 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวหอมมะลิในพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพ และส่งเสริมให้ชาวนามีความรู้และสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิไว้ใช้เอง ดำเนินการในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือรวม 21 จังหวัด เกษตรกร 2,000 กลุ่ม กลุ่มละ 30 ครัวเรือน ครัวเรือนละไม่เกิน 5 ไร่ รวมเมล็ดพันธุ์ที่สนับสนุน 4,500 ตัน จากแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เชื่อถือได้ โดยการสมทบเงินส่วนต่างราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี กิโลกรัมละ 12 บาท เป้าหมายเกษตรกรได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เอง มีเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีไว้เพาะปลูกในปีต่อไป 23,040 ตัน ผลผลิตข้าวคุณภาพเพิ่มขึ้น 92,400 ตันข้าวเปลือก เกิดมูลค่าจากผลผลิตไม่ต่ำกว่า 988 ล้านบาท

ทั้งนี้ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร โดยศูนย์ประเมินผล เห็นว่าเป็นแผนงานสำคัญตามนโยบายรัฐบาล และกรมการข้าวได้ขอความร่วมมือให้ประเมินผลโครงการ ศูนย์ประเมินผลจึงได้บรรจุโครงการดังกล่าวในแผนปฏิบัติงานในปีงบประมาณ 2560

2.2 วัตถุประสงค์ของการประเมินผล

เพื่อประเมินปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลได้ และผลลัพธ์ของโครงการ

2.3 ขอบเขตการประเมินผล

2.3.1 พื้นที่เป้าหมาย ครอบคลุมพื้นที่ 21 จังหวัด เป้าหมายโครงการ ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ชัยภูมิ ขอนแก่น นครพนม นครราชสีมา บึงกาฬ บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อานาจเจริญ อุตรธานี อุบลราชธานี เชียงราย และพะเยา

2.3.2 ประชากรเป้าหมาย เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ กรมส่งเสริมการเกษตร ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว กรมการข้าว เป็นต้น

2.3.3 ระยะเวลาข้อมูล ผลการดำเนินงานใช้ข้อมูลตามระยะเวลาโครงการ ตั้งแต่ เดือนมีนาคม ถึง ตุลาคม 2560 ผลลัพธ์ใช้ข้อมูลการผลิตข้าวนาปี 2560/61

2.4 การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี

2.4.1 การตรวจเอกสาร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560) โดยศูนย์ประเมินผลได้ทำการประเมินผลโครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2559/2560 และโครงการผลิตข้าวหอมมะลิมาตรฐานเพื่อการส่งออกในทุ่งกุลาร้องไห้ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2550) มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลได้ และผลลัพธ์ของโครงการ พบว่า การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีของเกษตรกรมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเกษตรกรลดการใช้เมล็ดพันธุ์ลงและได้รับผลผลิตเฉลี่ย 372 กิโลกรัมต่อไร่ สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการ เฉลี่ย 5 กิโลกรัมต่อไร่ เกษตรกรร้อยละ 95 เก็บผลผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในฤดูกาลถัดไป ประมาณ 409 กิโลกรัมต่อครัวเรือน ปริมาณรวม 27,729 ตัน คิดเป็นมูลค่า 623.90 ล้านบาท เกิดผลทางเศรษฐกิจจากโครงการคิดเป็นมูลค่า 278.17 ล้านบาท และการผลิตข้าวหอมมะลิมาตรฐานเพื่อการส่งออกในทุ่งกุลาร้องไห้ พบว่า ผลทางด้านเพิ่มผลผลิตไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้เนื่องจากปัญหาด้านภัยแล้งในช่วงข้าวเจริญเติบโตและน้ำท่วมในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว หลังเกษตรกรเข้าร่วมโครงการได้รับผลผลิตเฉลี่ย 278 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนปัญหาด้านการผลิตที่พบส่วนใหญ่เป็นปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำ ราคาปัจจัยการผลิตสูง และราคาผลผลิตตกต่ำ

โครินทร์ เดิมศรีรัตน์ (2552) ได้ศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรผู้เข้าร่วมจัดทำแปลงขยายพันธุ์ข้าวร่วมกับศูนย์เมล็ดพันธุ์ เกษตรกรได้รับผลผลิตเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 337.07 กิโลกรัมต่อไร่ ราคาจำหน่ายเฉลี่ย 16.75 บาทต่อกิโลกรัม ด้านปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว คือ อายุ จำนวนแรงงานทำนาในครัวเรือน ประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ จำนวนพื้นที่ถือครองทางการเกษตร ทศนคติต่อเจ้าหน้าที่ และการจัดทำแปลงเมล็ดพันธุ์ ทั้งนี้ แรงจูงใจในการจัดทำแปลงขยายเมล็ดพันธุ์ เช่น มีตลาดรองรับ ระดับราคารับซื้อสูงกว่าราคาตลาด และความมั่นใจในการชั่ง ตวง วัด เป็นต้น

ณัฐพร ชมพูปุตร (2550) ได้ศึกษาการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ของเกษตรกรในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยศึกษาทั้งกลุ่มที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ภายใต้โครงการศูนย์ข้าวชุมชนและโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวในสถาบันเกษตรกรของสหกรณ์การเกษตร และกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์อิสระ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เปลี่ยนเมล็ดพันธุ์โดยการซื้อจากแหล่งต่างๆ เช่น สหกรณ์การเกษตรในพื้นที่ สกต. และจากเพื่อนบ้าน เป็นต้น เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้วิธีการหว่าน ในอัตรา 24 - 31 กิโลกรัมต่อไร่ ได้รับผลผลิตเฉลี่ย 330 - 347 กิโลกรัมต่อไร่ โดยมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 2,989 - 3,605 บาทต่อไร่

จากการตรวจเอกสารผู้วิจัยได้ทราบถึงข้อมูล ด้านผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ ต้นทุนการผลิตต่อไร่ อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ต่อไร่ และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ในพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในการประเมินผลครั้งนี้ ในการกำหนดข้อความคำถามเพื่อให้การประเมินผลครอบคลุมผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการ พร้อมทั้งสามารถใช้สนับสนุนผล และปัญหาที่เกิดขึ้นจากโครงการได้อีกด้วย

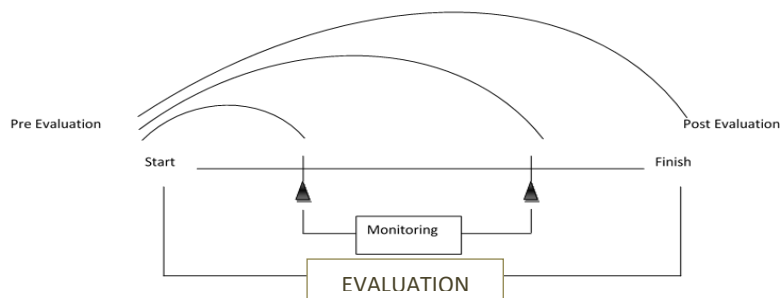
2.4.2 แนวคิด และทฤษฎี

1) แนวคิดการประเมินผล เป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ผลเปรียบเทียบกับเกณฑ์ เพื่อทราบว่าโครงการนั้นประสบความสำเร็จ หรือบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้การบริหารโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยนำผลการประเมินเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้บริหารใช้ตัดสินคุณค่าของโครงการ และข้อค้นพบไปใช้ปรับปรุงแก้ไขโครงการที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งสามารถแบ่งประเภทการประเมินออกเป็น 3 ระยะ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2556)

1.1) การประเมินผลก่อนดำเนินงานโครงการ (Pre Evaluation) คือ การประเมินก่อนที่จะเริ่มดำเนินงานโครงการ ได้แก่ การประเมินความต้องการหรือความจำเป็นในเบื้องต้นก่อนที่จะดำเนินงานโครงการ โดยศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่จำเป็นต่อความสำเร็จ ได้แก่ ความเป็นไปได้ด้านเทคนิควิชาการด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสภาพแวดล้อม เป็นต้น

1.2) การประเมินผลระหว่างดำเนินงานโครงการ (Ongoing Evaluation) คือ การประเมินผลโครงการในขณะที่มีการดำเนินงานโครงการ ไประยะหนึ่ง เพื่อทราบความก้าวหน้าหรือปัญหาในการดำเนินโครงการเพื่อนำผลไปใช้ปรับปรุงแก้ไขโครงการให้สามารถดำเนินโครงการได้ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายโครงการ

1.3) การประเมินผลเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ (Post Evaluation) คือ การประเมินผลเมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้ว เพื่อตัดสินใจว่าโครงการประสบความสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ผลของการประเมินจะช่วยในการตัดสินใจสำหรับโครงการใหม่ๆ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 1.1 ประเภทของการประเมินผลตามช่วงเวลา

ที่มา: คู่มือการประเมินผล, 2556

2) การวิเคราะห์ทัศนคติและความพึงพอใจ (อ้างถึงใน คู่มือการประเมินผล,2556) การวัดค่าทัศนคติไม่สามารถวัดออกมาเป็นตัวเลขได้โดยตรง จะต้องอาศัยการวัดแบบประเมินค่า โดยส่วนใหญ่นิยมใช้การวัดตามแบบ Likert หรือ Likert Scale เนื่องจากสะดวกและได้ผลดี โดยผู้วิจัยจะต้องสร้างข้อความหรือคำถามเกี่ยวกับตัวชี้วัดที่จะวัด แล้วกำหนดระดับของการแสดงความคิดเห็น เช่น 5 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เป็นต้น จากนั้นก็กำหนดคะแนนของความคิดเห็นในแต่ละระดับ เช่น 5 คะแนน สำหรับ เห็นด้วยอย่างยิ่ง 4 คะแนน สำหรับ เห็นด้วย 3 คะแนน สำหรับ ไม่แน่ใจ 2 คะแนน สำหรับ ไม่เห็นด้วย 1 คะแนน สำหรับไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ต่อจากนั้นกำหนดเกณฑ์ในแต่ละระดับซึ่งคำนวณได้ดังนี้

$$\text{ช่วงคะแนนเฉลี่ย} = \frac{\text{คะแนนมาก} - \text{คะแนนน้อย}}{\text{ระดับ}}$$

โดยที่	คะแนนมาก	คือ	คะแนนที่กำหนดมากที่สุด
	คะแนนน้อย	คือ	คะแนนที่กำหนดน้อยที่สุด
	จำนวนระดับ	คือ	ระดับการวัดที่กำหนดไว้ เช่น 5 ระดับ

ค่าที่คำนวณได้จากสูตรด้านบน เช่น กรณี 5 ระดับ จะได้ช่วงคะแนนเท่ากับ $(5-1)/5 = 0.80$ นำค่าช่วงคะแนนดังกล่าวไปกำหนดเกณฑ์ ดังนี้

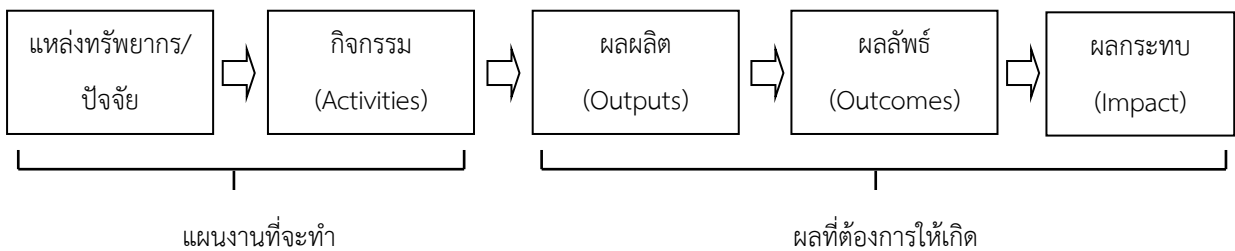
<u>ค่าคะแนน</u>	<u>ผลการประเมินผล</u>
1.00 – 1.80	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1.81 – 2.60	ไม่เห็นด้วย
2.61 – 3.40	ไม่แน่ใจ
3.41 – 4.20	เห็นด้วย
4.21 – 5.00	เห็นด้วยอย่างยิ่ง

3) โมเดลเชิงตรรกะ Logic model (สุวิมล ว่องวานิช, 2552) โมเดลตรรกะ หมายถึงแผนภาพที่แสดงการดำเนินงานโครงการภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากร กิจกรรม การเปลี่ยนแปลง ที่มีต่อผลลัพธ์ของโครงการ ทำให้เห็นว่าทรัพยากรถูกใช้ไปในกิจกรรมเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ โดยพื้นฐานแล้วโมเดลเชิงตรรกะเป็นรูปแบบเชิงระบบและเป็นวิธีที่ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากร แผนกิจกรรม และผลที่เกิดขึ้น จากภาพที่ 2 สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้ดังนี้

3.1) ส่วนแผนงานที่จะทำ แสดงถึงแหล่งทรัพยากรที่ต้องใช้หรือคาดว่าจะใช้ในการดำเนินงาน เช่น ปัจจัย (บุคคล งบประมาณ หน่วยงาน ทรัพยากร) กิจกรรม (กระบวนการ เครื่องมือ ความรู้ และการปฏิบัติ)

3.2) ส่วนผลที่ต้องการให้เกิด คือผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดจากการดำเนินแผนงาน เช่น ผลผลิต (ผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมโดยตรง) ผลลัพธ์ที่คาดหวัง (การเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ในด้านความรู้ ทักษะ แบ่งเป็นผลที่คาดหวังระยะสั้น 1-3 ปี ผลที่คาดหวังระยะยาว 4-6 ปี) ผลกระทบ (เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งที่คาดหวังหรือไม่คาดหวัง เกิดผลภายหลัง 7-10 ปี)

ภาพที่ 1.2 โมเดลเชิงตรรกะแบบพื้นฐาน

ที่มา: สุวิมล ว่องวานิช, 2552

4) แบบจำลอง IPOO เป็นตัวแบบที่บริษัทไอบีเอ็ม (IBM) ได้นำมาใช้ในการประเมินผลโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (การประเมินผลการฝึกอบรม) เพื่อช่วยให้ผู้ที่ทำการตัดสินใจสามารถเลือกชุดโครงการที่จะก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ผู้ที่ใช้ตัวแบบนี้สามารถตัดสินใจได้ทันทีว่าชุดโครงการนั้นจะบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการหรือไม่ และช่วยให้สามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงที่ควรเกิดขึ้น หรือการปรับปรุงการออกแบบการฝึกอบรม เนื้อหาสาระ และการจัดส่ง/การดำเนินการ และที่สำคัญที่สุด คือ สามารถบอกให้ทราบว่าผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้และทักษะตามที่ต้องการหรือไม่ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2547)

แบบจำลอง IPOO ประกอบด้วยการประเมิน 4 ด้าน ดังนี้ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2528 อ้างถึงใน กนกวรรณ พวงประยงค์, 2554)

1) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการจัดหาข้อมูลเพื่อใช้ตัดสินความเหมาะสมของโครงการ โดยพิจารณาว่าข้อมูลนั้นมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะประเมินในด้านต่างๆ ได้แก่ ความสามารถของหน่วยงานหรือตัวแทนในการดำเนินงานโครงการ วิธีที่ใช้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ และการได้รับความช่วยเหลือด้านต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้โครงการดำเนินไปได้ อาทิ หน่วยงานสนับสนุน เวลา เงินทุน อาคารสถานที่ อุปกรณ์เครื่องมือ

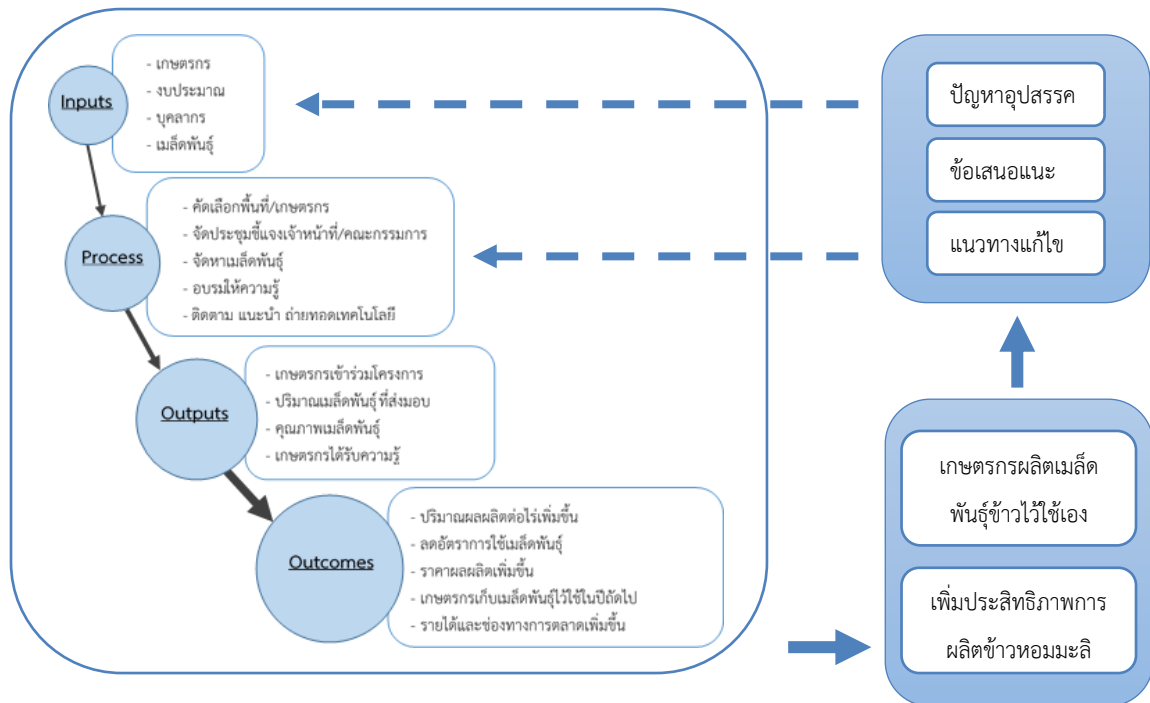
2) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการจัดหาข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) แก่ผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินโครงการทุกลำดับชั้น การประเมินกระบวนการมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาข้อบกพร่องของกระบวนการหรือการดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ รวบรวมสารสนเทศสำหรับผู้ตัดสินใจวางแผนงาน และเป็นรายงานสะสมเกี่ยวกับการปฏิบัติงานต่างๆ ที่เกิดขึ้น

3) การประเมินผลผลิต (Output & Product Evaluation) มีจุดมุ่งหมายเพื่อวัดและแปลความหมายของความสำเร็จ ซึ่งการประเมินจะรวมถึงด้านต่างๆ ได้แก่ พิจารณาวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้สามารถนำไปใช้ได้หรือไม่ เกณฑ์การวัดที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์คืออะไร เปรียบเทียบผลที่วัดได้ว่าได้มาตรฐานสัมบูรณ์ (Absolute Criteria) หรือมาตรฐานสัมพันธ์ (Relative Criteria) ที่กำหนดไว้หรือไม่และแปลความหมายเกี่ยวกับสาเหตุของผลที่เกิดขึ้นโดยอาศัยการประเมินปัจจัยนำเข้าและกระบวนการ

4) การประเมินผลลัพธ์ (Outcome Evaluation) เป็นการพิจารณาผลประโยชน์ผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งระยะสั้น ระยะปานกลาง ระยะยาว เป็นผลมาจากการดำเนินงานโครงการ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการพิจารณาในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายของโครงการหรือบริการคืออะไร และดัชนีชี้วัดผลลัพธ์ที่คาดหวังที่สามารถวัดและสังเกตเห็นได้คืออะไร

2.5 กรอบแนวคิดการประเมินผลโครงการ

จากแบบจำลอง IPOO สามารถสรุปกรอบแนวคิดในครั้งนี้ได้ ดังนี้

ภาพที่ 1.3 กรอบแนวคิดในการประเมินโครงการส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี
ที่มา: จากการศึกษา

2.6 วิธีการประเมินผล

2.6.1 รูปแบบการประเมินผล ได้ประยุกต์ใช้แบบจำลอง IPOO โดยพิจารณา ปัจจัยนำเข้า (Inputs) กระบวนการ (Process/Activities) จนถึงผลผลิต (Outputs) และผลลัพธ์ (Outcomes) เพื่อทราบผลที่เกิดขึ้น จากกิจกรรมของโครงการที่มีต่อเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ

2.6.2 ประเภทการประเมิน เป็นการประเมินผลหลังสิ้นสุดการดำเนินงานโครงการ เพื่อทราบผล โครงการที่เกิดขึ้น บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด

2.6.3 แผนแบบการประเมิน เป็นการเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดในโครงการ เปรียบเทียบก่อน และหลังมีโครงการ และเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยภาพรวม

2.6.4 ประเด็นตัวชี้วัด จากรูปแบบการประเมินผลสามารถกำหนดประเด็นตัวชี้วัดได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 ประเด็น ตัวชี้วัด และเกณฑ์การวัด ของการประเมินผลโครงการ

ประเด็น	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การประเมิน
1. ปัจจัยนำเข้า		
1.1) เกษตรกร	- จำนวนเกษตรกรที่สมัครเข้าร่วมโครงการ	เปรียบเทียบเป้าหมาย
1.2) งบประมาณ	- ร้อยละของงบประมาณที่เบิกจ่าย - ระดับความเพียงพอและทันเวลาของงบประมาณ	เปรียบเทียบเป้าหมาย ไม่ต่ำกว่าระดับมาก
1.3) บุคลากร/หน่วยงาน	- ระดับความพร้อมและความเพียงพอของเจ้าหน้าที่ใน การปฏิบัติงาน - จำนวนหน่วยงานที่เข้าร่วมในการปฏิบัติงานในพื้นที่	ไม่ต่ำกว่าระดับมาก ไม่น้อยกว่า 2 หน่วยงาน
1.4) เมล็ดพันธุ์	- ระดับคุณภาพและความเพียงพอของเมล็ดพันธุ์	ไม่ต่ำกว่าระดับมาก
2. กระบวนการ		
2.1) การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย/ เกษตรกร	- ระดับความเหมาะสมของหลักเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ เป้าหมาย/เกษตรกร	ไม่ต่ำกว่าระดับมาก
2.2) การอบรมให้ความรู้เกษตรกร	- ระดับความเหมาะสมและความพร้อมในการจัดอบรม	ไม่ต่ำกว่าระดับมาก
2.3) การจัดหาเมล็ดพันธุ์	- ร้อยละของเกษตรกรที่เห็นว่าการส่งมอบเมล็ดพันธุ์ ทันเวลา	ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80
2.4) การติดตามให้คำแนะนำและ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต เมล็ดพันธุ์	- จำนวนครั้งที่เกษตรกรได้รับการติดตามให้คำแนะนำ จากเจ้าหน้าที่	เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง

ที่มา: จากการศึกษา

ตารางที่ 2.1 ประเด็น ตัวชี้วัด และเกณฑ์การวัด ของการประเมินผลโครงการ (ต่อ)

ประเด็น	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การประเมิน	
3. ผลผลิต			
3.1) พื้นที่	- จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ - จำนวนพื้นที่ที่ใช้เมล็ดพันธุ์ในโครงการ	เปรียบเทียบเป้าหมาย	
3.2) เมล็ดพันธุ์	- ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่ส่งมอบให้กับเกษตรกร - ร้อยละของเกษตรกรที่เห็นว่าเมล็ดพันธุ์มีคุณภาพดี	เปรียบเทียบเป้าหมาย ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80	
3.2) การอบรม ถ่ายทอดเทคโนโลยี	- ร้อยละของเกษตรกรที่ได้รับการอบรม - ระดับความรู้ที่เกษตรกรได้รับ และนำไปใช้ประโยชน์	ร้อยละ 80 ของเป้าหมาย ไม่ต่ำกว่าระดับมาก	
4. ผลลัพธ์			
4.1) ประสิทธิภาพการผลิตข้าว	- ปริมาณผลผลิต - ปริมาณการใช้เมล็ดพันธุ์	- จำนวนปริมาณผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น - อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ต่อไร่ลดลง	เพิ่มขึ้นอยู่ในระดับเฉลี่ย 385 กก./ไร่ ต่ำกว่าก่อนมีโครงการ
4.2) ความสามารถการผลิตเมล็ดพันธุ์	- ร้อยละของเกษตรกรที่จัดทำแปลงเมล็ดพันธุ์ - จำนวนผลผลิตจากแปลงเมล็ดพันธุ์ - จำนวนเมล็ดพันธุ์ที่เก็บไว้ใช้ในฤดูกาลต่อไป	- ร้อยละของเกษตรกรที่จัดทำแปลงเมล็ดพันธุ์ - จำนวนผลผลิตจากแปลงเมล็ดพันธุ์ - จำนวนเมล็ดพันธุ์ที่เก็บไว้ใช้ในฤดูกาลต่อไป	ไม่ต่ำกว่า 80 % เพิ่มขึ้นอยู่ในระดับเฉลี่ย 384 กก./ไร่ เพิ่มขึ้นอยู่ในระดับเฉลี่ย 385 กก./ไร่
4.3) การตลาด	- ร้อยละของเกษตรกรที่เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ในปีถัดไป - ร้อยละของเกษตรกรที่จำหน่ายผลผลิตข้าวคุณภาพดี - จำนวนช่องทางการตลาด	- ร้อยละของเกษตรกรที่เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ในปีถัดไป - ร้อยละของเกษตรกรที่จำหน่ายผลผลิตข้าวคุณภาพดี ได้ราคาเพิ่มขึ้นเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 10.70 บาท/กก. - จำนวนช่องทางการตลาด	ไม่ต่ำกว่า 80 % ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 เพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการ
4.4) ทักษะและความพึงพอใจ	- ระดับความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโครงการ	- ระดับความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโครงการ	ไม่ต่ำกว่าระดับมาก

ที่มา: จากการศึกษา

2.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.7.1 วิธีการรวบรวมข้อมูล ข้อมูลที่ใช้มีทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และทุติยภูมิ (Secondary Data) สำหรับข้อมูลปฐมภูมิ รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามหรือแบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ลักษณะของแบบสอบถามมีทั้งข้อคำถามแบบเติมคำตอบเลือกตอบ การสอบถามความคิดเห็น

2.7.2 แหล่งข้อมูล ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลได้มาจากแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง ดังนี้

1) ข้อมูลปฐมภูมิ จากกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม ได้แก่ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบโครงการในระดับพื้นที่ ดังนี้

1.1) หน่วยตัวอย่างเกษตรกร

1.1.1) การกำหนดขนาดตัวอย่าง กำหนดขนาดโดยใช้สูตรของ Yamane จากประชากรทั้งหมด 30,907 ราย ที่ระดับความเชื่อมั่นทางสถิติ ร้อยละ 95 ค่าความคลาดเคลื่อน ร้อยละ 5 สามารถคำนวณโดยใช้สูตร คือ

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ค่าความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้ ร้อยละ 5

โดยผลการคำนวณตามสูตรมีรายละเอียดดังนี้

$$n = \frac{30,907}{1 + 30,907(0.05)^2}$$

$$n = 394.89$$

จากการคำนวณข้างต้น ได้ขนาดตัวอย่าง ≈ 395 ราย

1.1.2) การสุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) เพื่อให้การทำงานในภาคสนามทำได้อย่างสะดวก และรวดเร็ว ได้จำนวนตัวอย่าง 395 ราย ดังนี้

- ขั้นที่หนึ่ง เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่การดำเนินงานโครงการ จึงเลือกจังหวัดตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ศูนย์ละ 1 จังหวัด โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายแบบไม่ทดแทน (Simple Random Sampling without Replacement) ได้ 9 จังหวัด ได้แก่ หนองบัวลำภู มหาสารคาม ชัยภูมิ ศรีสะเกษ ขอนแก่น นครพนม อ่างนาจเจริญ ร้อยเอ็ด และพะเยา

- ขั้นที่สอง สุ่มกลุ่มตัวอย่าง ในแต่ละจังหวัด จากจำนวนประชากรกลุ่มเกษตรกร ใน 9 จังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่างรวม 570 กลุ่ม กำหนดจำนวนกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างร้อยละ 17 ได้ประมาณ 97 กลุ่ม จัดสรรจำนวนกลุ่มเกษตรกร ตามสัดส่วนประชากรกลุ่มในแต่ละจังหวัด ได้จำนวนกลุ่มเกษตรกรในแต่ละจังหวัด ตามตารางที่ 2.2 สุ่มกลุ่มเกษตรกรในแต่ละจังหวัด โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายแบบไม่ทดแทน (Simple Random Sampling without Replacement)

- ขั้นที่สาม สุ่มเกษตรกรตัวอย่าง จากประชากรแต่ละกลุ่มที่ตกเป็นตัวอย่างอย่างน้อย 4 รายต่อกลุ่ม โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายแบบไม่ทดแทน (Simple Random Sampling without Replacement)

ตารางที่ 2.2 จำนวนเกษตรกรตัวอย่าง

จังหวัด	ประชากรกลุ่ม (กลุ่ม)	กลุ่มตัวอย่าง (กลุ่ม)	จำนวนเกษตรกรตัวอย่าง (ราย)
1) ชัยภูมิ	81	14	57
2) อำนาจเจริญ	55	9	37
3) ร้อยเอ็ด	142	24	98
4) หนองบัวลำภู	5	2	8
5) มหาสารคาม	36	6	24
6) ศรีสะเกษ	61	10	41
7) ขอนแก่น	12	2	8
8) นครพนม	66	11	45
9) พะเยา	112	19	77
รวม	570	97	395

1.2) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ ทั้ง 9 ศูนย์ ศูนย์ละ 1 รายและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับจังหวัด/อำเภอในพื้นที่ที่ลงสำรวจข้อมูล ได้จำนวนตัวอย่างเจ้าหน้าที่ 36 ราย

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรายงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เช่น สรุปผลการดำเนินงาน เอกสารประกอบการดำเนินกิจกรรม เป็นต้น

2.8 การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.8.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าผลรวม ร้อยละ และมาตรวัดแบบลิเคิร์ตสเกล (Likert Scale) เพื่ออธิบาย ผลการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโครงการ

2.8.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis) โดยสรุปข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ รวมทั้งใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ตสเกล (Likert Scale) กำหนดคะแนน ความคิดเห็น ทัศนคติ เป็น 5 ระดับ มีค่าคะแนนตั้งแต่ 1 – 5 คะแนน จากน้อยที่สุดไปจนกระทั่งมากที่สุด และแบ่งผลการประเมินออกได้เป็น 5 ช่วง ดังตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 ระดับคะแนนของผลการประเมินในแต่ละระดับ

ผลการประเมิน	ระดับคะแนนที่ได้รับ	ช่วงค่าเฉลี่ยคะแนนการประเมิน
เห็นด้วยอย่างยิ่ง/มากที่สุด	5	4.21 – 5.00
เห็นด้วย/มาก	4	3.41 – 4.20
ไม่แน่ใจ/ปานกลาง	3	2.61 – 3.40
ไม่เห็นด้วย/น้อย	2	1.81 – 2.60
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง/น้อยที่สุด	1	1.00 – 1.80

2.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการประเมินผล

ผู้บริหารระดับสูงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทราบถึงผลที่เกิดขึ้นของโครงการ พร้อมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อใช้ประโยชน์ในการพิจารณาอนุมัติโครงการในลักษณะนี้ต่อไป

บทที่ 3

ผลการประเมิน

การประเมินผลโครงการส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2560/61 เพื่อให้ทราบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการในขั้นตอนต่างๆ โดยการประเมินครั้งนี้ ได้กำหนดประเด็นตัวชี้วัดตามแบบจำลอง IPOO ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และผลลัพธ์ โดยมีผลการประเมิน ดังนี้

3.1 ปัจจัยนำเข้า

ปัจจัยนำเข้าที่นำมาพิจารณาในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2560/61 ประกอบด้วย งบประมาณ บุคลากร/เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิในโครงการ (ตารางที่ 3.1)

ตารางที่ 3.1 ปัจจัยนำเข้า

งบประมาณ	บุคลากร/เจ้าหน้าที่	เมล็ดพันธุ์
- อนุมัติ 29,392,650 บาท	- ความพร้อมระดับปานกลาง	<u>ความเพียงพอ</u>
- เบิกจ่าย 28,241,432 บาท	- คะแนนเฉลี่ย 3.39	- ร้อยละ 52.29 (เมล็ดพันธุ์ไม่เพียงพอ)
คิดเป็นร้อยละ 96.09		- ร้อยละ 47.71 (เมล็ดพันธุ์เพียงพอ)
		<u>คุณภาพ</u>
		- ร้อยละ 46.44 (คุณภาพดีมาก)
		- ร้อยละ 45.87 (คุณภาพดีมากที่สุด)
		- ร้อยละ 7.69 (คุณภาพปานกลาง)

ที่มา: จากการสำรวจ

3.1.1 งบประมาณ งบประมาณโครงการซึ่งเสนอของบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ปีงบประมาณ 2560 จำนวน 54,000,000 บาท เพื่อสมทบเงินส่วนต่างราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี กิโลกรัมละ 12 บาท แต่ไม่ได้รับจัดสรร กรมการข้าวต้องใช้เมล็ดพันธุ์ที่ผลิตโดยใช้เงินกองทุนเพื่อผลิตและขยายพันธุ์พืช ประมาณ 26,928,000 บาท และงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2560 ของกรมการข้าว 2,464,650 ล้านบาท ซึ่งใช้ไปในกิจกรรม จัดประชุมเกษตรกรและจัดทำเอกสารประกอบโครงการ ค่าใช้จ่ายในการติดตามให้คำแนะนำและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่เกษตรกร และการติดตามให้คำแนะนำโครงการแก่เจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง รวมใช้จ่ายไปทั้งสิ้น 28,241,432 บาท (ตาราง 3.2) เจ้าหน้าที่เห็นว่า ความเพียงพอของงบประมาณอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ย 3.11 และความทันเวลาของงบประมาณอยู่ในระดับปานกลาง ระดับคะแนนเฉลี่ย 2.86 เนื่องจากงบประมาณโครงการไปถึงหน่วยงานในพื้นที่ช้า เกษตรกรบางรายเริ่มทำนาแล้ว

ตารางที่ 3.2 งบประมาณโครงการ

หน่วย: ล้านบาท

รายการ	มติ ครม.	จัดสรร	เบิกจ่าย	ร้อยละ
1) งบกลาง	54.00*	-	-	-
2) งบประมาณประจำปี 2560	2.46	2.46	1.31	53.29
3) กองทุนผลิตและขยายพันธุ์พืช	26.93	26.93	26.93	100.00
รวม	83.39	29.39	28.24	96.09

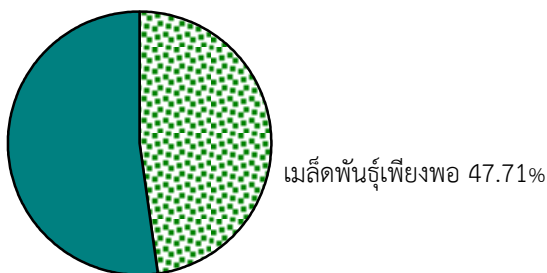
ที่มา: กรมการข้าว (กันยายน 2560)

หมายเหตุ: * หมายถึง ไม่ได้รับจัดสรร

3.1.2 บุคลากร/เจ้าหน้าที่ ความพร้อมของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มีความพร้อมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างไปทางมาก คะแนนเฉลี่ย 3.39 เนื่องจาก กรมการข้าวมีหน่วยงานในระดับพื้นที่ตั้งอยู่ในบางจังหวัด บางหน่วยงานดูแลหลายจังหวัด ต้องประสานเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรร่วมดำเนินงานโครงการอย่างใกล้ชิด

3.1.3 เมล็ดพันธุ์ เกษตรกรได้รับการสนับสนุนให้ซื้อเมล็ดพันธุ์ร้อยละไม่เกิน 75 กิโลกรัม ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อคุณภาพและความเพียงพอของเมล็ดพันธุ์ พบว่า เกษตรกร ร้อยละ 47.71 เห็นว่าเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับการสนับสนุนมีความเพียงพอ ขณะที่ร้อยละ 52.29 เห็นว่าเมล็ดพันธุ์ไม่เพียงพอ (ภาพที่ 3.1) เนื่องจาก เกษตรกรบางรายมีพื้นที่มาก บางรายหว่านเมล็ดพันธุ์ในปริมาณมากสำหรับเพื่อเหลือเพื่อขาดบางเมล็ดที่ไม่งอก และบางรายเห็นว่าใช้ทำแปลงเมล็ดพันธุ์จึงต้องหว่านถี่ โดยเกษตรกรร้อยละ 45.87 เห็นว่าคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับอยู่ระดับดีมากที่สุด เนื่องจากเมล็ดพันธุ์มีอัตราการงอกสูง ไม่เป็นรา ร้อยละ 46.44 เห็นว่าคุณภาพเมล็ดพันธุ์อยู่ระดับดีมาก และร้อยละ 7.69 เห็นว่า คุณภาพระดับปานกลาง (ภาพที่ 3.2)

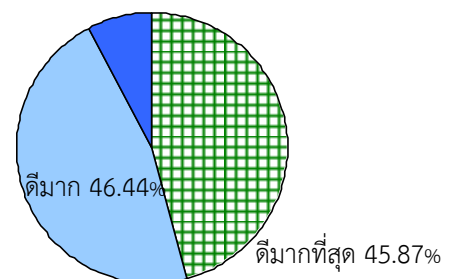
เมล็ดพันธุ์ไม่เพียงพอ 52.29%

ภาพที่ 3.1 ความเพียงพอของเมล็ดพันธุ์

ที่มา: จากการสำรวจ

ปานกลาง 7.69%

ภาพที่ 3.2 คุณภาพเมล็ดพันธุ์

ที่มา: จากการสำรวจ

3.2 กระบวนการ

3.2.1 การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย/เกษตรกร การดำเนินงานโครงการส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้น 2 ชุด ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร ทำหน้าที่พิจารณาเกษตรกรและพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ ตามหลักเกณฑ์ที่โครงการกำหนด 2) คณะกรรมการควบคุมกำกับติดตาม ทำหน้าที่ติดตาม ควบคุมการดำเนินงานโครงการให้เป็นไปตามที่โครงการกำหนด เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยเจ้าหน้าที่ทุกราย เห็นว่า คณะกรรมการคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร มีความจำเป็น และคณะกรรมการควบคุมกำกับติดตาม เจ้าหน้าที่ร้อยละ 97.06 เห็นว่ามีความจำเป็น ส่วนที่เห็นว่าไม่จำเป็น ร้อยละ 2.94 เนื่องจาก บุคคลที่โครงการกำหนดตั้งขึ้นเป็นคณะกรรมการมีงานในภาระหน้าที่มาก ทำให้บางพื้นที่การควบคุม กำกับ ติดตามการดำเนินงานโครงการส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวเพียงหน่วยงานเดียว ในส่วนของความเหมาะสมของการคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร และการควบคุมติดตาม มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย 4.39 และ 4.33 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.3)

ตารางที่ 3.3 ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ต่อคณะกรรมการคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร และคณะกรรมการควบคุมกำกับติดตาม

คณะกรรมการ	จำเป็น	ไม่จำเป็น	ระดับความเหมาะสม					รวม	คะแนน	
			มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		เฉลี่ย	แปลผล
1) คัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร	100.00	-	50.00	38.89	11.11	-	-	100	4.39	มากที่สุด
2) ควบคุมกำกับติดตาม	97.06	2.94	51.52	33.33	12.12	3.03	-	100	4.33	มากที่สุด
เฉลี่ย	98.53	1.47	50.76	36.11	11.62	1.51	-	100	4.36	มากที่สุด

หน่วย: ร้อยละ

ที่มา: จากการสำรวจ

การคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร ตามหลักเกณฑ์โครงการที่กำหนด ได้แก่ (1) ใช้ข้อมูลผลการขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปี ปีที่ผ่านมา (2) เกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เองต่อเนื่อง 3 ปีขึ้นไป (3) พื้นที่ดำเนินงานจะต้องไม่อยู่ในเขตอำเภอดำรงวิทยารอตัดยอด (4) พื้นที่ห่างไกลไม่สามารถเข้าถึงแหล่งผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีได้ (5) เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาด้านคุณภาพผลผลิตข้าวหอมมะลิ นั้น เกษตรกรที่ทราบหลักเกณฑ์การสมัครเข้าร่วมโครงการดังกล่าว ร้อยละ 94.82 เห็นว่าหลักเกณฑ์มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย 4.02 อย่างไรก็ตาม บางหลักเกณฑ์เกษตรกรบางรายเห็นว่าไม่เหมาะสม เช่น หลักเกณฑ์ชาวนาเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เองต่อเนื่อง 3 ปีขึ้นไป เกษตรกรเห็นว่าไม่เหมาะสม ร้อยละ 14.73 เนื่องจากเกษตรกรเห็นว่าการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวไม่ควรเกิน 3 ปี เนื่องจากหากเกินกว่านั้นพันธุ์ข้าวที่ใช้จะมีคุณภาพไม่ดี อาจเกิดปัญหาพันธุ์ปนได้ ซึ่งจะส่งผลต่อผลผลิตข้าวของเกษตรกรด้วย ทั้งนี้สามารถจำแนกความเห็นของเกษตรกรต่อหลักเกณฑ์ของโครงการ แสดงดังตารางที่ 3.4

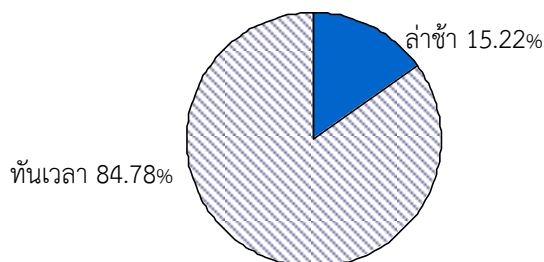
ตารางที่ 3.4 ความเห็นของเกษตรกรต่อหลักเกณฑ์ของโครงการ

รายการ	เหมาะสม	ไม่เหมาะสม	ระดับความเหมาะสม					หน่วย: ร้อยละ			
			ระดับความเหมาะสม		มาก	รวม	คะแนนเฉลี่ย	แปลผล			
			น้อยที่สุด	น้อย					ปานกลาง	มาก	
1) คุณสมบัติของเกษตรกร											
1.1 ขึ้นทะเบียนผู้ปลูกข้าวปีที่ผ่านมา	100.00	-	0.33	0.33	18.09	45.39	35.86	100.00	4.16	มาก	
1.2 เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เองต่อเนื่อง 3 ปีขึ้นไป	85.27	14.73	1.61	4.42	23.69	41.36	28.92	100.00	3.92	มาก	
2) พื้นที่											
2.1 พื้นที่ไม่อยู่ในอำเภอที่ตั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์และศูนย์วิจัยข้าว	96.64	3.36	-	0.70	24.48	44.76	30.06	100.00	4.04	มาก	
2.2 พื้นที่อยู่ห่างไกลแหล่งผลิตและจำหน่ายพันธุ์ข้าวคุณภาพดี	97.29	2.71	-	0.70	24.56	46.67	28.07	100.00	4.02	มาก	
2.3 เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาด้านคุณภาพผลผลิตข้าว	94.56	5.44	0.72	3.96	22.66	44.24	28.42	100.00	3.96	มาก	
ภาพรวม	94.82	5.18	0.50	1.93	22.61	44.58	30.39	100.00	4.02	มาก	

ที่มา: จากการสำรวจ

3.2.2 การอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร การถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์หรือศูนย์วิจัยข้าว ในเรื่องอัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสม ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อลดต้นทุน การผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง การตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้น และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อใช้ในฤดูกาลถัดไป โดยอาศัยพื้นที่สำนักงานเกษตรหรือสถานที่ที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ในการจัดอบรม เกษตรกรที่ได้รับการอบรมเห็นว่า ความสามารถในการถ่ายทอดของวิทยากรและความรู้ที่ได้รับมีความเหมาะสมในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย 3.98

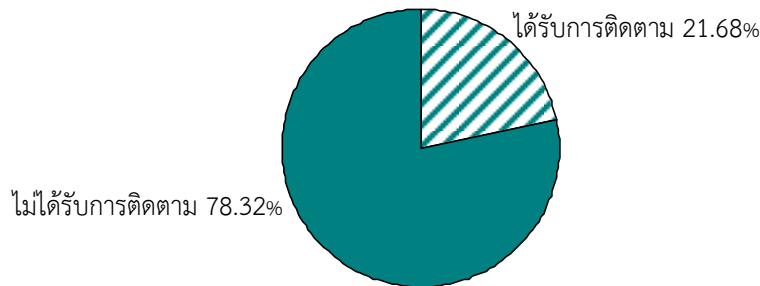
3.2.3 การจัดหาเมล็ดพันธุ์ การจัดหาเมล็ดพันธุ์เพื่อใช้ในโครงการฯ เมล็ดพันธุ์ทั้งหมดมาจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวทั้งหมด 9 ศูนย์ ที่ครอบคลุมพื้นที่ดำเนินงานโครงการทั้ง 21 จังหวัด ทำให้ขั้นตอนการจัดหาเมล็ดพันธุ์และส่งมอบให้เกษตรกรดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว โดยเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการร้อยละ 84.78 เห็นว่า การส่งมอบเมล็ดพันธุ์ในโครงการทันเวลาต่อฤดูกาลผลิต และร้อยละ 15.22 เห็นว่า การส่งมอบล่าช้า (ภาพที่ 3.3)

ภาพที่ 3.3 ความทันเวลาในการส่งมอบเมล็ดพันธุ์

ที่มา: จากการสำรวจ

3.2.4 การติดตามให้คำแนะนำและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ การลงพื้นที่ติดตามศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวจะลงติดตามการดำเนินงานโครงการพร้อมกับงานอื่น หรือบางจังหวัดให้คณะกรรมการในระดับอำเภอหรือตำบลลงไปติดตามให้คำแนะนำ โดยเกษตรกรร้อยละ 78.32 ไม่ได้รับการติดตามให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ส่วนที่เหลือร้อยละ 21.68 ได้รับการติดตาม (ภาพที่ 3.4) ปัญหาที่พบคือเกษตรกรปลูกโดยวิธีการหว่านทำให้การตรวจตัดพันธุ์ปนทำได้ยาก ปัญหาวัชพืชรบกวน และปัญหาน้ำท่วม โดยคำแนะนำที่เกษตรกรได้รับจากเจ้าหน้าที่ ได้แก่ การปลูก การดูแลรักษา การตัดพันธุ์ปน การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการเก็บเมล็ดพันธุ์

ภาพที่ 3.4 การติดตามให้คำแนะนำและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์
ที่มา: จากการสำรวจ

3.3 ผลผลิต

3.3.1 การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์

กรมการข้าว โดยศูนย์วิจัยข้าว และศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งเป็นหน่วยงานปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้ส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ให้เกษตรกรในพื้นที่ 21 จังหวัด โดยโครงการกำหนดให้ไม่เกินรายละ 75 กิโลกรัมต่อราย ดำเนินการได้ 2,244 ตัน ส่งเสริมแก่กลุ่มเกษตรกร 1,267 กลุ่ม จำนวนเกษตรกร 30,907 ราย คิดเป็นร้อยละ 51.51 ของเป้าหมาย 60,000 ราย พื้นที่เข้าร่วมโครงการประมาณ 147,554 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 49.18 ของเป้าหมาย 300,000 ไร่ เกษตรกรมีความต้องการเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 71.94 กิโลกรัมต่อราย บางรายต้องการ 25 และ 50 กิโลกรัม เนื่องจากบางพื้นที่มีน้ำทำนาได้เร็วกว่าพื้นที่อื่นจึงเริ่มปลูกข้าว หรือเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ก่อนแล้ว (ตารางที่ 3.5) โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 92.72 ต้องการพันธุ์ข้าวหอมมะลิ 105 รองลงมา ร้อยละ 6.44 เป็นพันธุ์ กข15 ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 0.84 ต้องการปลูกทั้ง 2 พันธุ์

ตารางที่ 3.5 ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่สนับสนุนในโครงการ

รายการ	หน่วยนับ	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน	
			จำนวน	ร้อยละ
1) สนับสนุนเมล็ดพันธุ์	ตัน	4,500	2,244	49.87
2) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ	ราย	60,000	30,907	51.51
3) พื้นที่เข้าร่วมโครงการ	ไร่	300,000	147,554	49.18
4) ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับเฉลี่ย	กก./ราย	75	71.94	95.92

ที่มา: จากการสำรวจ

เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการได้รับเมล็ดพันธุ์ในช่วงเดือน เมษายน – มิถุนายน 2560 โดยร้อยละ 84.78 เห็นว่า ระยะเวลาได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์มีความเหมาะสมและทันต่อฤดูกาลเพาะปลูก ที่เหลือร้อยละ 15.22 เห็นว่า ได้รับเมล็ดพันธุ์ล่าช้า ควรได้รับสนับสนุนช่วงต้นเดือนเมษายน 2560 เพื่อให้ทันต่อฤดูกาลทำนา ในพื้นที่ ด้านความเพียงพอ เกษตรกรร้อยละ 52.29 เห็นว่า การใช้เมล็ดพันธุ์ตามที่โครงการกำหนดที่ 15 กิโลกรัมต่อไร่ เป็นปริมาณที่น้อยเกินไปเนื่องจากเกษตรกรที่ปลูกด้วยวิธีการหว่าน ใช้เมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 18.81 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนด้านคุณภาพเมล็ดพันธุ์ของโครงการเกษตรกรทุกราย เห็นว่าคุณภาพเมล็ดพันธุ์จากโครงการมีคุณภาพดี ที่ระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย 4.38 โดยเมล็ดพันธุ์ที่นำไปใช้มีอัตราการงอกดี พันธุ์ปนน้อย ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพ แสดงดังตารางที่ 3.6

ตารางที่ 3.6 การได้รับส่งเสริมเมล็ดพันธุ์

รายการ	ร้อยละ	หมายเหตุ
1) ความทันเวลาของเมล็ดพันธุ์ต่อฤดูกาลเพาะปลูก	100.00	
- ทันเวลา	84.78	
- ล่าช้า	15.22	
2) ความเพียงพอของเมล็ดพันธุ์	100.00	
- เพียงพอ	47.71	
- ไม่เพียงพอ	52.29	
3) คุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวจากโครงการ	100.00	
- ปานกลาง	7.69	ไม่มีระดับ
- มาก	46.44	น้อยและน้อยที่สุด
- มากที่สุด	45.87	

ที่มา: จากการสำรวจ

3.3.2 การอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยี

เกษตรกรร้อยละ 75.05 ได้เข้าร่วมประชุมการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ หรือศูนย์วิจัยข้าว โดยอาศัยพื้นที่สำนักงานเกษตรหรือสถานที่ที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ในการจัดอบรม ส่วนเกษตรกรร้อยละ 24.95 ไม่ได้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ เนื่องจากไม่สะดวกเข้าร่วมในวันที่มีการจัดถ่ายทอดความรู้ ด้านการนำความรู้ไปปฏิบัติ เกษตรกรที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย 3.56 (ตารางที่ 3.7)

ตารางที่ 3.7 การนำความรู้ไปปฏิบัติ

รายการ	ระดับการนำความรู้ไปปฏิบัติ (ร้อยละ)					รวม	คะแนนเฉลี่ย	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1) อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสม	2.27	17.42	34.85	23.49	21.97	100.00	3.45	มาก
2) ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อลดต้นทุนการผลิต	2.32	6.98	45.74	32.56	12.40	100.00	3.46	มาก
3) การผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง	3.03	5.30	31.06	34.09	26.52	100.00	3.76	มาก
4) การตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้น การเก็บรักษา	5.93	4.24	37.29	33.05	19.49	100.00	3.56	มาก
เฉลี่ย	3.33	8.61	37.18	30.72	20.16	100.00	3.56	มาก

ที่มา: จากการสำรวจ

3.4 ผลลัพธ์

3.4.1 ประสิทธิภาพการผลิตข้าว

1) ปริมาณผลผลิต ผลผลิตในโครงการเป็นข้าวนาปี ฤดูกาลผลิต 2560/61 ได้รับผลผลิตเฉลี่ย 401.87 กิโลกรัมต่อไร่ โดยแบ่งเป็นแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ ได้รับผลผลิตเฉลี่ย 427.31 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 10.99 ของเป้าหมายผลผลิตเพิ่มขึ้นเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 385 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งเกษตรกรที่จัดทำแปลงเมล็ดพันธุ์ คิดเป็นร้อยละ 46.63 ส่วนแปลงข้าวคุณภาพดี (ผลิตเพื่อจำหน่าย/บริโภค) ได้ผลผลิตเฉลี่ย 394.62 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.50 จากเป้าหมายผลผลิตเพิ่มขึ้นเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 385 กิโลกรัมต่อไร่

เมื่อเปรียบเทียบการผลิตก่อนหลังโครงการ พบว่า เกษตรกรในโครงการได้ผลผลิตข้าวนาปี ฤดูกาลผลิต 2559/60 จำนวนเฉลี่ย 394.49 กิโลกรัมต่อไร่ ปริมาณผลผลิตหลังมีโครงการเพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการ 7.38 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1.87 และจากผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการในพื้นที่ปลูกประมาณ 129,554 ไร่ รวมผลผลิตเพิ่มขึ้น 956.11 ตัน นำไปจำหน่ายในราคาเฉลี่ย 11,140 บาทต่อตัน คิดเป็นมูลค่าผลผลิตที่เพิ่มขึ้น 10.65 ล้านบาท (ตารางที่ 3.8)

ตารางที่ 3.8 ปริมาณผลผลิตข้าวก่อนและหลังมีโครงการ

รายการ	พื้นที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	เป้าหมาย (เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 385 กก./ไร่)	ก่อนมีโครงการ (ฤดูกาลผลิต 59/60)	หลังมีโครงการ (ฤดูกาลผลิต 60/61)	เปรียบเทียบก่อนและหลังโครงการ		มูลค่าผลผลิตเพิ่มขึ้น (ล้านบาท)
					กก./ไร่	ร้อยละ	
1) ปริมาณผลผลิต	129,554	-	394.49	401.87	7.38	1.87	10.65
2) แปลงเมล็ดพันธุ์		385		427.31		10.99	
3) แปลงข้าวคุณภาพดี		385		394.62		2.50	

ที่มา: จากการสำรวจ

2) ปริมาณและมูลค่าใช้จ่ายในโครงการ ก่อนมีโครงการเกษตรกรใช้ปริมาณเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 18.34 กิโลกรัมต่อไร่ หลังมีโครงการใช้เมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 15.21 กิโลกรัมต่อไร่ ลดลง 3.13 กิโลกรัมต่อไร่ แต่อัตราที่ใช้ยังคงสูงกว่าที่โครงการกำหนด 15 กิโลกรัม เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงปลูกข้าวโดยวิธีการหว่าน ซึ่งเมล็ดพันธุ์ที่ส่งเสริมนำไปใช้ในพื้นที่ยังคงประมาณ 147,554.31 ไร่ คำนวณราคาเมล็ดพันธุ์กิโลกรัมละ 22 บาท คิดเป็นมูลค่าจากการใช้เมล็ดพันธุ์ที่ลดลงจากการผลิตประมาณ 10.16 ล้านบาท (ตารางที่ 3.9)

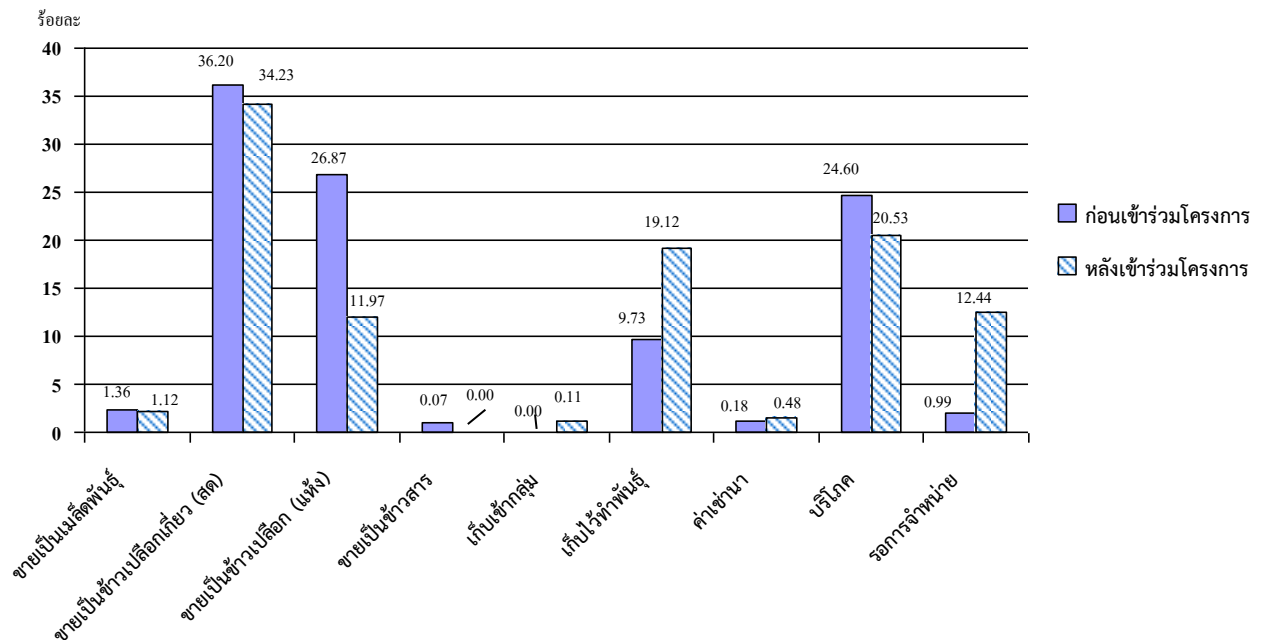
ตารางที่ 3.9 อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ของเกษตรกร

รายการ	หน่วยนับ	จำนวน
1) ก่อนเข้าร่วมโครงการ	กก./ไร่	18.34
2) หลังเข้าร่วมโครงการ	กก./ไร่	15.21
3) เปรียบเทียบก่อนและหลังโครงการ [(ข้อ 2) - (ข้อ1) (+เพิ่ม/ -ลด)]	กก./ไร่	-3.13
4) พื้นที่ปลูก	ไร่	147,554.31
5) ราคาเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย	บาท/กก.	22
6) มูลค่าเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ลดลง	บาท	10,160,589.78

ที่มา: จากการสำรวจ

3.4.2 การกระจายผลผลิต

การกระจายผลผลิตที่ได้รับจากโครงการ เกษตรกรร้อยละ 47.32 ขายผลผลิตในปริมาณและช่องทางต่างๆ ได้แก่ ปริมาณผลผลิต ร้อยละ 34.23 ขายเป็นข้าวเปลือก (สด) ร้อยละ 11.97 ขายเป็นข้าวเปลือก (แห้ง) ร้อยละ 1.12 ขายในรูปแบบเมล็ดพันธุ์ให้กับเพื่อนบ้านที่สนใจ ส่วนที่เหลือจากการขาย ร้อยละ 20.53 เก็บไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน ร้อยละ 19.12 เก็บไว้ทำพันธุ์ในฤดูกาลถัดไป ร้อยละ 12.44 เก็บผลผลิตไว้เพื่อรอจำหน่ายในช่วงที่ราคาผลผลิตดี ร้อยละ 0.48 นำผลผลิตไปจ่ายเป็นค่าเช่านา และร้อยละ 0.11 เก็บผลผลิตเพื่อใช้ภายในกลุ่ม โดยรวมช่องทางการกระจายผลผลิตในโครงการไม่มีความเปลี่ยนแปลงจากก่อนเข้าร่วมโครงการ แต่สัดส่วนของผลผลิตที่กระจายมีการเปลี่ยนแปลง โดยปริมาณการจำหน่ายผลผลิตลดลง เก็บผลผลิตไว้ทำพันธุ์และรอการจำหน่ายเพิ่มขึ้น (ภาพที่ 3.5)

ภาพที่ 3.5 การกระจายผลผลิตข้าวของเกษตรกรก่อน - หลังมีโครงการ

ที่มา: จากการสำรวจ

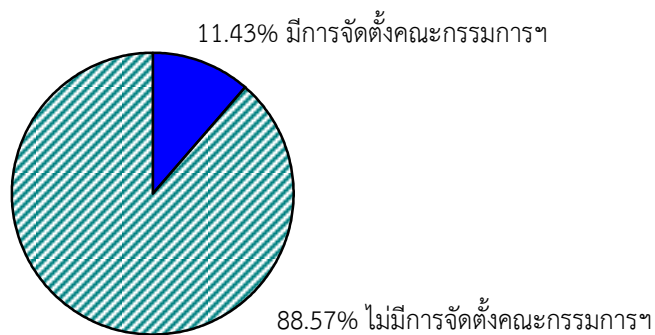
เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 86.69 ของผู้เข้าร่วมโครงการ จะเก็บผลผลิตไว้เป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับใช้ปลูกในฤดูกาลต่อไป เฉลี่ยประมาณ 363 กิโลกรัมต่อราย รวมปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่จัดเก็บทั้งโครงการ 9,737.64 ตัน ราคาเมล็ดพันธุ์ 22 บาทต่อกิโลกรัม คิดเป็นมูลค่า 214.23 ล้านบาท โดยเกษตรกรในโครงการที่เก็บเมล็ดพันธุ์ไม่ต้องจ่ายเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสำหรับปลูกในฤดูกาลถัดไป ซึ่งราคาเมล็ดพันธุ์ข้าวทั่วไปเฉลี่ย 18 บาท/กิโลกรัม ส่วนต่างราคาเมล็ดพันธุ์ในโครงการและเมล็ดพันธุ์ข้าวทั่วไปเฉลี่ย 4 บาทต่อกิโลกรัม คิดเป็นมูลค่าส่วนเพิ่มจากเมล็ดพันธุ์ดี 38.95 ล้านบาท (ตารางที่ 3.10)

ตารางที่ 3.10 ปริมาณและมูลค่าเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรเก็บไว้ใช้ในฤดูกาลต่อไป

รายการ	หน่วยนับ	จำนวน	หมายเหตุ
1) เกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์	ราย	26,793	ร้อยละ 86.69 ของเกษตรกรในโครงการ
2) ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่จัดเก็บ	กก./ราย	363	
3) ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่จัดเก็บทั้งโครงการ	กก.	9,737,647	
4) มูลค่าเมล็ดพันธุ์จากโครงการ	บาท	214,228,254	ณ ราคาเฉลี่ย 22 บาท/กก.
5) มูลค่าเมล็ดพันธุ์นอกโครงการ	บาท	175,277,662	ณ ราคาเฉลี่ย 18 บาท/กก.
6) ส่วนต่างมูลค่าเมล็ดพันธุ์	บาท	38,950,591	

ที่มา: จากการสำรวจ

3.4.3 การบริหารจัดการกลุ่ม เกษตรกร ร้อยละ 11.43 มีการรวมกลุ่มจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการผลผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากการดำเนินงานโครงการ (ภาพที่ 3.6) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่มีการรวมกลุ่มด้านการผลิตอยู่ก่อนแล้ว

ภาพที่ 3.6 การรวมกลุ่มจัดตั้งคณะกรรมการฯ

ที่มา: จากการสำรวจ

3.4.4 ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อโครงการ

ด้านการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย 3.77 โดยเกษตรกรร้อยละ 33.24 มีความพึงพอใจมากที่สุด เนื่องจากได้รับการถ่ายทอดความรู้และคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ รองลงมา ร้อยละ 30.64 พึงพอใจในระดับมาก ร้อยละ 20.23 พึงพอใจในระดับปานกลาง ร้อยละ 11.85 พึงพอใจในระดับน้อย และร้อยละ 4.05 พึงพอใจในระดับน้อยที่สุด เนื่องจาก ในบางพื้นที่ไม่ได้รับการติดตามให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่หลังได้รับการส่งเสริมเมล็ดพันธุ์แล้ว

ด้านกิจกรรมของโครงการ เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ย 3.16 โดยเกษตรกร ร้อยละ 27.73 พึงพอใจในระดับมาก เนื่องจาก ได้รับการส่งเสริมเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพดีมีอัตราการงอกสูง มีอัตราการเจริญเติบโตดี และความรู้ด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง เพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับการปลูกในฤดูกาลถัดไป รองลงมา ร้อยละ 21.83 พึงพอใจในระดับน้อย ร้อยละ 20.65 พึงพอใจในระดับปานกลาง ร้อยละ 17.40 พึงพอใจในระดับมากที่สุด ร้อยละ 12.39 พึงพอใจในระดับน้อยที่สุด เนื่องจาก บางพื้นที่ไม่ได้รับการอบรมและติดตามจากเจ้าหน้าที่ค่อนข้างน้อย

ด้านการส่งเสริมเมล็ดพันธุ์โดยรวม เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ที่ระดับคะแนน 4.49 โดยเกษตรกร ร้อยละ 58.50 พึงพอใจในระดับมากที่สุด เนื่องจาก เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ส่งเสริมมีคุณภาพดีและมีอัตราการงอกสูง มีอัตราการเจริญเติบโตดี รองลงมา ร้อยละ 32.87 พึงพอใจในระดับมาก เนื่องจาก ได้ในปริมาณไม่เพียงพอ ร้อยละ 8.08 พึงพอใจในระดับปานกลาง และร้อยละ 0.56 พึงพอใจในระดับน้อย เนื่องจากในบางพื้นที่ได้รับเมล็ดพันธุ์ล่าช้า ควรได้รับสนับสนุนในช่วงเดือนเมษายน ก่อนช่วงฤดูการผลิต

เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อภาพรวมโครงการ ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย 4.37 โดยให้เหตุผลว่าเมล็ดพันธุ์ข้าวที่สนับสนุน มีคุณภาพดีและมีอัตราการงอกสูง สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในฤดูกาลถัดไปได้ และการส่งเสริมเมล็ดพันธุ์ในราคาถูก ทำให้เกษตรกรลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ และเป็นโครงการที่ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี และร้อยละ 0.84 พึงพอใจในระดับน้อย เนื่องจากในบางพื้นที่ได้รับเมล็ดพันธุ์ล่าช้า ควรได้รับสนับสนุน ก่อนช่วงฤดูการผลิต (ตารางที่ 3.11)

ตารางที่ 3.11 ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อโครงการ

รายการ	ระดับความพึงพอใจ					หน่วย: ร้อยละ	
						คะแนนเฉลี่ย	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1) การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่	33.24	30.64	20.23	11.85	4.05	3.77	มาก
2) กิจกรรมของโครงการ	17.40	27.73	20.65	21.83	12.39	3.16	ปานกลาง
3) การส่งเสริมเมล็ดพันธุ์	58.50	32.87	8.08	0.56	0.00	4.49	มากที่สุด
4) ภาพรวมโครงการ	50.84	35.96	12.36	0.84	0.00	4.37	มากที่สุด

ที่มา: จากการสำรวจ

บทที่ 4

สรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุป

การประเมินผล โครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2560/61 มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวหอมมะลิในพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพ และเพื่อส่งเสริมให้ชาวนามีความรู้และสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิไว้ใช้เอง เป้าหมายเกษตรกร 60,000 ครัวเรือน สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิราคาถูก 4,500,000 กิโลกรัม งบประมาณได้รับอนุมัติ 29,392,650 บาท เบิกจ่ายแล้ว 28,241,432 บาท คิดเป็นร้อยละ 96.09 ดำเนินงานในพื้นที่ 21 จังหวัดทั่ว โดยกรมการข้าว เป็นหน่วยงานหลัก กรมส่งเสริมการเกษตร และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เป็นหน่วยงานสนับสนุน สรุปสาระสำคัญของการประเมินผล ดังนี้

4.1.1 ผลที่ได้จากการประเมิน

ในด้านความพร้อมของเจ้าที่กรมการข้าวมีความพร้อมในระดับปานกลาง เนื่องจากกรมการข้าว มีหน่วยงานในระดับพื้นบางจังหวัด ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้ทั่วถึง จึงต้องขอความร่วมมือจาก กรมส่งเสริมการเกษตรในการดำเนินโครงการอย่างใกล้ชิด

พื้นที่เข้าร่วมโครงการฯ ปี 2560/61 ทั้งสิ้น 147,554 ไร่ คิดเป็น 49.18 จากเป้าหมาย 300,000 ไร่ โดยเกษตรกรมีความต้องการเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 71.94 กิโลกรัมต่อราย ซึ่งมีปริมาณความต้องการต่ำกว่าปริมาณที่โครงการกำหนดไว้ที่รายละไม่เกิน 75 กิโลกรัม เนื่องจาก เกษตรกรได้เริ่มทำนาในพื้นที่ บางส่วนก่อนแล้ว บางรายเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ก่อนทราบข่าวโครงการ ทั้งนี้ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ จะสามารถซื้อเมล็ดพันธุ์ในราคา กิโลกรัมละ 10 บาท ซึ่งมีราคาถูกกว่าท้องตลาด

ในการผลิตข้าวของเกษตรกรนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากฤดูการผลิตปี 2559/60 ใช้เมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 18.34 กิโลกรัมต่อไร่ และในฤดูการผลิตปี 2560/61 ใช้เมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 15.21 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งเกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ลดลงเฉลี่ย 3.13 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 7.38 กิโลกรัมต่อไร่ โดยจากก่อนเข้าร่วมโครงการนั้น เกษตรกรได้ผลผลิตเฉลี่ย 394.49 กิโลกรัมต่อไร่ หลังจากเข้าร่วมโครงการได้ผลผลิตเฉลี่ย 401.87 กิโลกรัมต่อไร่ (ไม่รวมผลผลิตในพื้นที่เสียหายจากอุทกภัยพายุซินกาและดาสี ประมาณ 18,000 ไร่)

แหล่งกระจายผลผลิตของเกษตรกรก่อนและหลังเข้าโครงการ ยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด แต่สัดส่วนการกระจายผลผลิตมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างชัด โดยปริมาณการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกรลดลง และเก็บผลผลิตไว้ทำพันธุ์และรอการจำหน่ายเพิ่มขึ้น ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 86.69 เก็บผลผลิตคัดไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ใช้ในปีต่อไป เฉลี่ยรายละ 363 กิโลกรัม ซึ่งเกษตรกรบางรายแยกจัดทำเป็นแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ รวมผลผลิตที่เกษตรกรเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์ จำนวน 9,737 ตัน คิดเป็นมูลค่า 214.23 ล้านบาท โดยเกษตรกรไม่ต้องจ่ายเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสำหรับปลูกข้าวในฤดูกาลต่อไป ส่วนผลผลิตที่เหลือเกษตรกร เก็บไว้บริโภค รอจำหน่าย และบางส่วนจำหน่ายแล้วในราคาและแหล่งจำหน่ายเดียวกับผลผลิตนอกโครงการ

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น 59.76 ล้านบาท จากมูลค่าของผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการ 956 ตัน มูลค่า 10.65 ล้านบาท จากการลดการใช้เมล็ดพันธุ์สูง 10.16 ล้านบาท รวมทั้ง จากส่วนเพิ่มราคาเมล็ดพันธุ์ดี 4 บาทต่อกิโลกรัม มูลค่า 38.95 ล้านบาท

ในภาพรวมเกษตรกรมีความพึงพอใจต่อโครงการส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ฯ ในระดับมากที่สุด และมีความต้องการเมล็ดพันธุ์คุณภาพดีจากทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรกรในพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว และศูนย์วิจัยข้าว

4.1.2 ข้อค้นพบจากการประเมินผล

1) ผลการดำเนินงานต่ำกว่าเป้าหมาย เนื่องจาก ระยะเวลาในการคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกรมีจำกัด และคุณสมบัติของเกษตรกรบางรายไม่ตรงตามเงื่อนไขโครงการ ประกอบกับ ปี 2560 มีฝนตกเร็วกว่าปกติ บางพื้นที่จึงปลูกข้าวไปก่อนแล้ว

2) การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร ส่วนใหญ่ยังไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ เช่น ใช้รถเกี่ยวโดยไม่มีการทำความสะอาดก่อน การดูแลแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ปฏิบัติเช่นเดียวกับแปลงทั่วไป เป็นต้น

3) การปลูกข้าวของเกษตรกรในโครงการ มีหลายวิธี เช่น การหว่าน หยอด การดำ เป็นต้น ทำให้อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ต่อไร่แตกต่างกันค่อนข้างมาก บางรายใช้เมล็ดพันธุ์มาก เนื่องจากเกรงเมล็ดพันธุ์ออกน้อยและศัตรูที่จะทำลายต้นข้าว เมล็ดข้าว เช่น นก หนู หอยเชอรี่ เป็นต้น

4) พื้นที่ปลูกข้าวตามโครงการบางส่วนประสบปัญหาจากอุทกภัยพายุเชินกาและตาลัส ผลผลิตได้รับความเสียหายสิ้นเชิง ทำให้ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในปีต่อไป จึงต้องการได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวสำหรับทำนาปรังด้วย

4.2 ข้อเสนอแนะ

1) ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว กรมการข้าว ควรเผยแพร่วิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ถูกต้องให้แพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขั้นตอนพื้นฐานที่สำคัญ โดยใช้สื่อมัลติมีเดียแจกจ่ายหน่วยงานร่วมโครงการ และใช้ประกอบการอบรม เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายและปฏิบัติตามได้

2) การส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์แต่ละชนิด ควรให้เหมาะสมกับพื้นที่ และวัฒนธรรมชุมชน และเข้าตรวจสอบผลผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อให้เกษตรกรมั่นใจในคุณภาพว่าสามารถนำไปใช้ในปีต่อไปได้

3) โครงการควรเริ่มดำเนินการก่อนฤดูกาลผลิตอย่างน้อย 6 เดือน เพื่อให้เกษตรกรได้รับโอกาสเข้าร่วมโครงการมากขึ้น และมีระยะเวลาชี้แจง ทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ พวงประยงค์. (2554). การประเมินผลกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา:กรณีศึกษาสถานศึกษาระดับ
อาชีวศึกษาในจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการ
พัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ณัฐพร ชมพูบุตร. (2550). การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ของเกษตรกรในจังหวัดร้อยเอ็ด.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ไทรนันท์ เดิมศรีรัตน์. (2552). การยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรในจังหวัดร้อยเอ็ด.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2547). การประเมินผลโครงการ หลักการและการประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:
บริษัทเฟื่องฟ้า พรินติ้ง จำกัด
- สุวิมล ว่องวานิช. (2552). การออกแบบและประเมินโครงการโดยใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง [ออนไลน์].วารสาร
การวิจัยสังคมศาสตร์, 7-25. เข้าถึงได้จาก: <http://www.ssratt.or.th/th/mod/page/view.php?id=7>
(วันที่สืบค้นข้อมูล: 15 ตุลาคม 2560).
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2550). การประเมินโครงการผลิตข้าวหอมมะลิมาตรฐานเพื่อการส่งออก
ในทุ่งกุลาร้องไห้ ระยะที่ 2. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2556). คู่มือการประเมินผล. ศูนย์ประเมินผล สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2560). การประเมินผลโครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอม
มะลิคุณภาพดี ปี 2559/2560. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์